

8. Reflexivita (*kendi*) & reciprocita (*birbiri*) I

13.12.2018

Termíny:

tr: çatı, dönüştürme çatı, istes çatı

cs: rod, zvrtnost/médium (médiopasivum)

en: voice, reflexive, reciprocal

biblio:

Ketrez 2012, 157-162

Kučera 2014, 211-212

Lewis 2000, 67, 73, 146, 151-152

1. Úvod: slovesný rod v turečtině

Kategorie vidu v turečtině. V turečtině máme mimo činný rod i sadu čtyř přípon, které rod ovlivňují. Zvrtný (reflexivní), vzájemný (reciproční), trpný (pasivní) a kauzativní.

	turecky	česky
činný	<i>sevmek</i>	milovat, mít rád
zvrtný	<i>sevinmek</i>	radovat se
vzáj.	<i>sevişmek</i>	milovat se (s někým)
trpný	<i>sevilmek</i>	být milován
kauz.	<i>sevdirmek</i>	vlichotit se (zařít, aby někdo miloval)

Kategorie zvrtných a vzájemných sloves se překládá do češtiny podobně pomocí slůvka „se, si“, nicméně významy jsou jiné. Zatímco u zvrtné přípony *-n* jde o činnost zaměřenou na podmět samotný, reciproční přípona *-ş* naznačuje, že jde o činnost mezi dvěma aktéry.

	turecky	česky	příklad
činný	<i>tutmak</i>	držet (něco)	<i>sözünü tuttu</i>
zvrtný	<i>tutunmak</i>	držet se (něčeho, někoho)	<i>ona sıkı tutundu</i>
<i>kendi</i>	<i>kendini tutmak</i>	držet se (sám sebe)	<i>kendini formda tut</i>
vzáj.	<i>tutuşmak</i>	držet se (navzájem, vzájemně)	<i>el ele tutuşular</i>
<i>birbiri</i>	<i>birbirini tutmak</i>	držet se (sebe navzájem)	<i>birbirinin elini tuttular</i>

Pomocí slov *kendi* a *birbiri* můžeme nadále opsat významy zvrtného, popř. recipročního slovesného kmene [P1-P4].

P1 *Var gücüyle korundu.*
„Bránil se plnou silou.“

P2 *Dişiyile tırnağıyla kendini korudu.*
„Bránil se zuby nehty.“

P3 *Ankara'da sabah iki tren çarpıştı.*
„Ráno se srazily dva vlaky v Ankaře.“

P4 *Ankara'da sabah iki tren birbirine çarptı.*
„Ráno do sebe narazily dva vlaky v Ankaře.“

Zvrtná a reciproční derivace jsou méně produktivní než trpný rod a kauzativum a mnohá slova jsou lexikalizována, tedy mají vlastní, ne zcela jasně odvoditelný význam.

sevinmek „radovat se, mít (z něčeho) radost“

tutuşmak „chytnout (!), vznítit se“

-le birbirini tutmak „být (s něčím) konzistentní“

2. Reflexivita (zvratnost): *yıkamak–yıkānmak* „mýt–mýt se“

Reflexivní derivace se tvoří pomocí hlásky *-n-*, která se vkládá ihned za kořen slovesa *yıka-* “mýt” → *yıkān-* “mýt se”. Pokud kořen slovesa končí na souhlásku vkládá se vysoký vokál *i/i/ü/u*. *Bul-* “najít, nacházet” → *bulun-* “nacházet se”.

	turecky	česky	turecky	česky
1	<i>boşamak</i>	rozvést	<i>boşānmak</i>	rozvést se
2	<i>bulmak</i>	najít	<i>bulunmak</i>	nacházet se
3	<i>çekmek</i>	tahat, táhnout	<i>çekinmek</i>	stáhnout se
4	<i>dövmek</i>	mlátit, bít	<i>dövünmek</i>	bít se (v prsa)
5	<i>görmek</i>	vidět	<i>görünmek</i>	vypadat, kouká
6	<i>övmek</i>	chválit	<i>övünmek</i>	chválit se
7	<i>taşımak</i>	stěhovat, nosit	<i>taşınmak</i>	stěhovat se
8	<i>toplamak</i>	sbírat	<i>toplanmak</i>	sejít se
9	<i>giymek</i>	oblékat	<i>giyinmek</i>	oblékat se
10	<i>soymak</i>	svlékat	<i>soyunmak</i>	svlékat se
11	<i>süslemek</i>	zdobit	<i>süslenmek</i>	malovat se
12	<i>taramak</i>	česat	<i>taranmak</i>	česat se
13	<i>yıkamak</i>	mýt	<i>yıkānmak</i>	mýt se

P5 *Hadi banyoya, dün den beri yıkanmadın.*
„Mazej do koupelny, od včerejška si se nemyl.“

P6 *Japonya J ile okunuyor.*
„Japonsko se čte se Ž.“

P7 *Bir günde buna hazırlanamam.*
„Za jeden den se na to připravít nestihnu (nedokážu).“

P8 *Akrilamid hangi yemeklerde ne kadar bulunuyor?*
„Jak moc akrylamidu se nachází v různých jídlech?“

P9 *Sana kızmadım, niye alınıyorsun?*
„Na tebe se nezlobím, proč si to tak bereš?“

Nicméně ne vždy odpovídá reflexivní derivace v češtině té v turečtině a naopak:

P10 *İyi görünüyorsun.*
„Vypadáš dobře.“

P11 *Bardak kırıldı.*
„Sklenice se rozbila.“

Lexikalizace, falešná reflexivita:

düşünmek “myslet, přemýšlet“

edinmek “získat“

geçinmek “uživit se“

kalkınmak “rozvíjet se“

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) “Strana spravedlnosti a rozvoje“

P12 *Bu şehir hakkında nereden bilgi edinebiliriz?*

„Kde bychom mohli získat informace o tomto městě?“

4. *kendi* „sám, svůj“

Slovo *kendi* se používá v několika důležitých konstrukcích:

a) *kendi* jako předmět tranzitivního slovesa

b) *kendi* „vlastní, svůj“

c) *kendi kendini* „sám sebe“

d) *kendi kendine* „sám od sebe (bez pomoci)“

e) emfatické *kendi* „(král) sám“

a) *kendi* jako předmět tranzitivního slovesa

Pomocí slova *kendi* lze opsat zvrtné sloveso [P1, P2, P13, P14].

P13 *Kendimi yıkadım.* X *Yıkandım.*

„Umyl jsem se.“

„Umyl jsem se.“

	nominativ	akuzativ	dativ
já sám	<i>kendim</i>	<i>kendimi</i>	<i>kendime</i>
ty sám	<i>kendin</i>	<i>kendini</i>	<i>kendine</i>
on sám	<i>kendi(si)</i>	<i>kendimi</i>	<i>kendi(si)ne</i>
my sami	<i>kendimiz</i>	<i>kendimizi</i>	<i>kendimize</i>
vy sami	<i>kendiniz</i>	<i>kendinizi</i>	<i>kendinize</i>
ony samy	<i>kendileri</i>	<i>kendilerini</i>	<i>kendilerine</i>

Jelikož trpný rod se značí v některých případech také hláskou *-n*, nicméně význam může být obojí – trpný i zvrtný (více v handoutu o pasivu).

P14 *Dün kendini yaraladı.* X *Dün yaralandı.*

„Včera se poranil.“

„Včera se poranil (byl zraněn).“

Některé významy zvrtné derivace *-n* nelze pomocí *kendi* opsat:

P15 *Türkiye‘de domuz yenmiyor.*

„V Turecku se nejí vepřové.“

V češtině je zvrtnost mnohem rozšířenější než v turečtině, v některých případech nelze vyjádřit české zvrtné sloveso jinak než pomocí *kendi*:

P16 *Kendime yeni bir bilgisayar aldım.*

„Koupil jsem si nový počítač.“

P17 *MHP adayı Bucak: Kendilerine mezar kazmaya başlasınlar.*

„Kandidát za MHP Bucak: Ať si začnou kopat hroby.“

b) *kendi* „vlastní, svůj“

P18 *Kendi odası yok.*

„Nemá svůj vlastní pokoj.“

P19 *Kendi rekorunu kırmaya çalışıyor.*

„Snaží se zlomit svůj vlastní rekord.“

P20 *Kendi saçlarımı nasıl kesebilirim?*

„Jak bych si mohl ostříhat vlastní vlasy?“

c) *kendi kendi* + <řivlastněnı> <pád> „sám sebe“

P21 *Kendi kendimi yıkadım.*
„Umyl jsem sám sebe.“

P22 *Kendi kendini geliştirme teknikleri.*
„Techniky rozvoje vlastní osobnosti.“

P23 *En iyisi kendi kendinizin patronu olmak.*
„Nejlepší je, když jste sami svým vlastním šéfem.“

P24 *Kendi kendinden hiç memnun olmuyor.*
„Nikdy se není spokojen sám se sebou.“

P25 *Çocukken kendi kendine konuştu.*
„Když byl dítě, mluvil sám k sobě.“

d) *kendi kendine* „sám od sebe, sám (bez pomoci)“

P26 *Kendi kendine onu yapmayı bıraktı.*
„Přestal to dělat sám od sebe.“

P27 *Ödevi kendi kendinize yapmalısınız.*
„Úkol byste měli udělat sami (bez cizí pomoci).“

e) *emfatické kendi* „(král) sám“

P28 *Bu otelde Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisi kalmış.*
„V tomto hotelu prý pobýval i sám Mustafa Kemal Atatürk.“

P29 *Şefimizin kendisi bugünkü toplantıya gelecekti.*
„Na dnešní schůzku prý přijde sám náš šéf.“

Kendisi se používá jako (někdy zdvořilejší) verze zájmena *o* „on“:

P30 *Kendisi hala gelmedi.* [Ketrez]
„On (sám) ještě nepřišel.“

P31 *Oğlu yüzünden tutukladılar, oğlu yakalandı, ama kendisi hala tutuklu.*
„Zavřeli ho kvůli synovi, syna chytli, ale (on) sám je ještě zadržován.“

Případně se *kendi* používá pro zdůraznění osoby.

	příklad	překlad
+	<i>Bunu çizdim.</i>	<i>Tohle jsem nakreslil.</i>
++	<i>Bunu ben çizdim.</i>	<i>Tohle jsem nakreslil já.</i>
+++	<i>Bunu kendim çizdim.</i>	<i>Tohle jsem nakreslil já sám.</i>
++++	<i>Bunu ben kendim çizdim.</i>	<i>Tohle jsem nakreslil já sám.</i>